

اثر بخشی آموزش مادران در کودکان پیش دبستان و تاثیر آن بر ابعاد مهارت‌های ارتباطی بر میزان سطح تحصیلات مادران بر فرزندان

الهام پاکتینان

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، علوم تربیتی برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه آزاد واحد بوشهر
paktinat_elham@yahoo.com

افشین رنجبر

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، برنامه‌ریزی درسی، کمیته امداد امام خمینی بوشهر
Ranjbar.Afshin@gmail.com

عباس دهقان

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، علوم تربیتی جامعه‌شناسی، کمیته امداد امام خمینی بوشهر
dehghani.abbas@gmail.com

امید الهامی جو

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد واحد بوشهر
Omidelhamijo@gmail.com

چکیده

هدف از پژوهش حاضر اثر بخشی نقش آموزش مادران در دوره پیش دبستانی و تاثیر آن بر بهبود مهارت‌های ارتباطی فرزندان و سطح تحصیلات مادران در شهر بوشهر می باشد. روش پژوهش حاضر، توصیفی از نوع تحقیق آزمایشی و طرح آن پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه کودکان مقطع پیش دبستانی شهر بوشهر که شامل ۸۰ نفر می باشند تشکیل می دهند. که از طریق نمونه گیری تصادفی ساده بدست آمد. ابزار جمع آوری اطلاعات در این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته مهارت های ارتباطی با ضریب پایایی ۰/۹۵ می باشد. نتایج نشان داد آموزش مهارت‌های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی اثر مثبت دارد. اثر بخشی آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان مهارت های ارتباطی کلامی کودکان پیش دبستانی اثر مستقیم دارد. مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن در آزمودنی های گروه آزمایش با تحصیلات مادر زیر دیپلم، دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس و فوق لیسانس بیشتر از آزمودنی های گروه گواه با این سطوح تحصیلات مادر می باشد. بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به تحصیلات مادر آنان و هم چنین تعامل تحصیلات مادر و گروه اختلاف معناداری وجود ندارد. بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به وضعیت اشتغال مادر و هم چنین تعامل اشتغال مادر در گروه اختلاف معناداری وجود ندارد.

واژگان کلیدی: اثر بخشی، آموزش، ابعاد مهارت های ارتباطی، پیش دبستان.

مقدمه

فعالیت، تأثیر و تأثر و احساسات در تشکیل گروه مؤثر است و هر چه افراد در فعالیت های زیادتری شرکت کنند، تأثیر و تأثر آنان زیادتر خواهد شد و همچنین احساسات آنان (علاقه‌یابی علاقه‌گی به یکدیگر) شدیدتر خواهد بود. به همین قیاس، هر چه تأثیر و تأثر افراد زیادتر باشد، تعداد فعالیت ها و احساسات مشترک آنان بیشتر است و سرانجام هر چه انسانها نسبت به یکدیگر احساسات زیادتری داشته باشند، فعالیت‌های مشترک و تأثیر و تأثر آنها بیشتر خواهد بود. تئودور نیوکام^۱ با طرح نظریه تعادل^۲، دلیل جلب افراد به طرف یکدیگر را نگرش های مشابه آنان به اهداف و مقاصدی که برای همه آنها ارزشمند است، می داند. براساس نظریه مبادله، پاداش و کیفر عامل اساسی تشکیل گروه یا ادامه عضویت در گروه است. زیرا پاداش موجب تحکیم عضویت می شود و کیفر نیز به نوبه خود موجب باقی ماندن در گروه و همپایی با آن است، زیرا در غیر این صورت انسان احساس اضطراب، ناکامی، تلخکامی و حتی احتمالاً بیماری می‌کند (امیدیان، ۱۳۹۲).

هدف اصلی آموزش کسب اطلاعات در زمینه گروهی فعالیت سازمان یافته‌ای است که از ایجاد مشکل پیشگیری می‌کند. مثلاً با ارائه اطلاعات شغلی به صورت گروهی، به دانش آموزان و مراجعان کمک می شود تا حتی الامکان انتخابهای نادرست انجام ندهند و در آینده بامشکلاتی مواجه نگردند. لذا فعالیت‌های راهنمایی جنبه پیشگیری دارند. تعداد شرکت کنندگان در راهنمایی گروهی معمولاً بیست تا سی و پنج نفر می باشد و در صورت وجود امکانات کافی می توان این عده را افزایش داد. در راهنمایی گروهی از ابزار و وسائل متعددی نظیر فیلم، اسلاید، بروشور و غیره استفاده می شود تا یادگیری آسان گردد (سرمد، ۱۳۸۷). ارتباط یکی از شناخته شده‌ترین ابزارها است که به ما کمک می‌کند دیگران را درک کنیم و نیازها و ایده‌های آن‌ها را بشناسیم. از اوقات زندگی ما ۷۵٪ صرف ارتباط می شود و در عصر ارتباطات موفق آن کسی است که بتواند خوب ارتباط برقرار کند. مهارت ارتباطی خوب به ما کمک می‌کند روابط سالم و رضایت بخشی را با دیگران داشته باشیم، از طرف دیگر مهارت های ارتباطی ضعیف می تواند به گونه ای باشد که به سوء تفاهات و احساسات منفی منجر شود، مهارت برقراری ارتباط یکی از پیش بینی کننده های سلامت است. کودکان برای آنکه بتوانند خودشان را با اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند، سازگارتر کنند؛ باید مهارت‌های ارتباطی گوناگون را بیاموزند (امیری، ۱۳۹۱).

مادران از اصلی ترین حامیان پرورش خلاقیت کودکان به شمار می روند و الگوهای ارتباطی مادر و کودک، بر خلاقیت او اثرگذار است، به نظر می رسد که آموزش‌های پیش دبستانی در رشد مهارت‌های ارتباطی - اجتماعی کودکان تأثیر خوبی داشته باشد. اهداف عمده در آموزش مهارت‌های ارتباطی - اجتماعی در مهدکودک ها و پیش دبستان ها مربوط است به روابط متقابل همسالان و ملاحظات اجتماعی مانند رعایت آداب و ادب اجتماعی، همچنین فرصت هایی برای اجرای نقش در بازی با همسالان و ایجاد روابط اجتماعی مستقل با بزرگسالان و با توجه به پیچیدگی جوامع و بروز ناهنجاریهای روانی و رفتاری در بین کودکان و نوجوانان، لزوم پرداختن به فرایند اجتماعی شدن آنها و ارائه راهبردهای صحیح برای تقویت و شکوفایی این پدیده بیش از پیش احساس می شود (اصغری نکاح، ۱۳۸۹).

در این پژوهش سعی بر آن شده تا با اثربخشی نقش آموزش مادران در دوره پیش دبستانی و تأثیر آن بر بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی فرزندان در شهر بوشهر و همچنین مفهوم شناسی آموزش و مهارت های ارتباطی و اهمیت و ابعاد گوناگون آن و نیاز افراد به این مولفه ها پرداخته شود تا شاید در جهت رفع موانع و مشکلات موجود دانش آموزان برنامه های لازم پیش بینی شود. بدیهی است چنانچه این موضوع مورد بررسی قرار گیرد و میزان بررسی نقش آموزش مادران در دوره پیش دبستانی و تأثیر آن بر بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی فرزندان آنان در شهر بوشهر شناسایی شود پیش از پیش به ارتقاء سطح این مولفه ها در کودکان کمک می شود. با این اهمیت این پژوهش در سطح پیش دبستانی ضرورت خاص پیدا می کند. از اهداف مهم این تحقیق اثر بخشی نقش آموزش مادران در دوره پیش دبستانی و تأثیر آن بر بهبود ابعاد مهارتی ارتباطی فرزندان آنان و همچنین اثربخشی تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی مادران بر مهارت

1- Theodore Newcomb
2- Balance Theory

های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن (مهارت ارتباطی کلامی و غیر کلامی) در کودکان پیش دبستانی بر حسب رتبه فرزند، تحصیلات و اشتغال مادر می‌باشد.

در یک تعریف کلی مهارت های ارتباطی عبارت از فرایند تبادل و انتقال اطلاعات، عقاید، احساس ها، تفکرات، معانی و مفاهیم از طریق علائم و نماد های مشترک از یک فرد، گروه یا سازمان به عنوان فرستنده به فرد، گروه یا سازمان به عنوان گیرنده، به منظور اثر گذاری و نفوذ بر رفتار فرد گروه یا سازمان است (اصلانی، ۱۳۸۳). دوره پیش دبستانی^۳: به مراکز اطلاق می شود که برای نگهداری، مراقبت و آموزش و پرورش قبل از دبستان کودکان سالم از سه ماهگی تا پایان ۵ سالگی درسه بخش شیرخوار (۳ تا ۱۸ ماهگی)، نوپا (۱/۵ تا ۳/۵ سالگی) و نوباوه (۳ سال تا پایان ۶ سالگی) تشکیل و اداره می شود (جعفری، ۱۳۸۸).

چارچوب کلی این تحقیق در بر اساس بررسی نقش آموزش مادران در دوره پیش دبستانی و تاثیر آن بر بهبود مهارت و ابعاد ارتباطی فرزندان آنان در شهر بوشهر می باشد. در این مفهوم شناسی آموزش های گروهی و مهارت های ارتباطی مورد بررسی قرار گرفت. ضمن این که بررسی تحقیقات گذشته می تواند بسیاری از ابهامات، مشکلات، موانع و دست آوردهای دیگر را در رابطه با موضوع تحقیق روشن سازد. مرور ادبیات تحقیق نشان می دهد؛ پژوهش های کمی در رابطه با موضوع بررسی نقش آموزش گروهی مادران در دوره پیش دبستانی و تاثیر آن بر بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی فرزندان آنان انجام شده است. ارتباط معنای متفاوتی نزد اشخاص گوناگون دارد. ارتباط به معنی عمومی کردن است، به عبارت دیگر برخی از مفاهیم، تفکرات، معانی و پیام ها را به دیگران گسترش می دهد. برنامه های آموزشی مهارت های زندگی به دامنه وسیعی از مهارتهای زندگی به دامنه وسیعی از مهارتها برمیگردد، اما مهارتهای اجتماعی و ارتباطی از جمله مهارت هایی می باشد که آموزش این مهارت ها تاثیر قابل توجهی بر کاهش رفتارهای منفی و افزایش رفتارهای مثبت و سازگارانه داشته است. در حقیقت، ارتباط بین فردی یکی از مهمترین توانایی های بشر است اما برخی افراد در برقراری ارتباط، مهارت لازم را نداشته و یا پاسخ های آنها اغلب اثری منفی بر ارتباط دارند و همین سدهای ارتباطی ممکن است به تنهایی و کناره گیری اجتماعی و نیز عدم کارایی تحصیلی و شغلی فرد منجرشود، حتی برخی از صاحب نظران معتقدند که اختلالات روانی در اصل ناشی از مشکلات مربوط به ارتباط نامناسب و بیمار روانی از روابط انسانی محروم مانده است (بریم نژاد، ۱۳۸۹).

صادقی (۱۳۹۲) پژوهشی با هدف بررسی نقش تعامل زوجین در کاربرد مهارت های ارتباطی بر اساس مشاهده تعامل های زوجین طراحی کردند. نتایج تحلیل داده ها نشان داد در حالی که با افزایش تعامل مثبت بین زوج ها مهارت حل مساله و مذاکره بیشتر رخ می دهد، هر چه تعامل منفی زوج ها افزایش می یابد، مهارت حل مساله یا مذاکره کمتر اتفاق می افتد. همچنین در حالی که تعامل منفی زوج ها پیش بینی کننده منفی برای استفاده از مهارت تصمیم گیری است، زوجینی که میزان تعاملات مثبت آنها بیشتر بود، بیشتر توانستند درباره خاطرات خوب خود صحبت کنند. از سویی نیز نتایج تحلیل داده ها نشان داد زوجینی که از توانمندی مهارت های حل مساله- مذاکره و تصمیم گیری و مرور خاطرات خوب برخوردار بودند، میزان سازگاری زناشویی بیشتری نیز داشتند. در تفسیر یافته های فوق، پژوهشگران به نقش مخرب تعاملات منفی بر فضای روانی زوج ها و تشدید احساسات منفی رد و بدل شده بین آنها اشاره کرده و اعتقاد دارند در این مواقع، زوجین به کمک به یکدیگر برای حل تعارض تمایلی ندارند. همچنین هر چه تعامل منفی بیشتر باشد، حافظه نیز با ایجاد فیلتر منفی نمی تواند خاطرات خوب را یادآوری کند.

امیدیان (۱۳۹۲) مطالعه ای با موضوع؛ شناسایی میزان اثربخشی آموزش گروهی به شیوه یکپارچه توحیدی بر سطح پرخاشگری زندانیان مرد زندان مرکزی شهرکرد بود. نتایج نشان داد که بین میانگین نمره پرخاشگری دو گروه در مرحله پس آزمون و پیگیری، تفاوت معنی دار وجود دارد. در نتیجه، می توان گفت: آموزش گروهی به شیوه یکپارچه توحیدی بر کاهش پرخاشگری

زندانیان مرد زندان است. شیرزادی (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان؛ بررسی تاثیر آموزش از طریق بحث گروهی بر ارتقاء آگاهی بهداشت بلوغ جسمی دختران نوجوان ساکن مراکز شبانه روزی بهزیستی شهر تهران انجام دادند. با توجه به نتایج آزمون آماری، این تغییر نمره از لحاظ آماری معنی دار بود. مداخله آموزشی از طریق بحث گروهی تاثیر مثبتی در بهبود آگاهی افراد مورد مطالعه در خصوص بهداشت بلوغ جسمی داشت، لذا شایسته است از این روش در آموزش مسائل مربوط به دوران بلوغ دختران نوجوان بهره گرفته شود.

محمدی (۱۳۹۱) به مقایسه تأثیر دو شیوه آموزش گروهی و آموزش انفرادی بر آگاهی و اضطراب بیماران بستری جهت آنژیوگرافی عروق کرونر پرداختند. نتایج نشان داد تأثیر دو شیوه آموزش انفرادی و گروهی، بر میزان آگاهی بیماران مشابه بوده و میانگین نمره آگاهی آنان تفاوت آماری معنادار نداشته است. اما آموزش گروهی در کاهش اضطراب موقعیتی بیماران در مقایسه با شیوه آموزش انفرادی مؤثرتر بوده است ($P=0/049$). در شیوه آموزش گروهی بیماران احساس امنیت بیشتری می نمایند و می توانند از تجارب یکدیگر استفاده کرده و همچنین یکدیگر را حمایت می کنند، لذا سطح اضطراب در بیمارانی که آموزش گروهی داشته اند، نسبت به بیماران گروه آموزش انفرادی کم تر بوده است. مقتدایی (۱۳۹۱) به تحقیق در زمینه بررسی اثربخشی آموزش گروهی شناخت درمانی مبتنی بر ذهن آگاهی بر علائم جسمی زنان مبتلا به نشانگان روده تحریک پذیر پرداختند. میانگین نمرات شدت و میزان علائم جسمی در گروه آموزش ذهن آگاهی در پس آزمون و پیگیری نسبت به پیش آزمون و در مقایسه با گروه شاهد کاهش یافته است ($P > 0/01$). یافته ها از اثربخشی آموزش شناخت درمانی مبتنی بر ذهن آگاهی بر بهبود علائم جسمی بیماران مبتلا به نشانگان روده تحریک پذیر حمایت می کند و تلویحات مهمی در توجه به درمان های مبتنی بر ذهن آگاهی در کاهش مشکلات جسمی بیماران دارای نشانگان روده تحریک پذیر دارد.

روش تحقیق

این تحقیق به دلیل این که دخالت و دستکاری در موقعیت، وضعیت و نقش متغیرهای تحقیق می کند یک تحقیق شبه آزمایشی از نوع پیش آزمون، پس آزمون با گروه کنترل است. در این تحقیق محقق به دنبال اثربخشی نقش آموزش مادران در دوره پیش دبستانی و تاثیر آن بر بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی فرزندان آنان در شهر بوشهر است. بنابراین روش تحقیق حاضر از نوع تحقیق آزمایشی و طرح آن پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل است.

شکل ۱. دیاگرام طرح

G_E	T_1	X_1	T_2
G_C	T_1	-	T_2

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه کودکان دوره پیش دبستانی شهر بوشهر در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ می باشد. در این تحقیق با استفاده از فرمول برآورد حجم نمونه (کوکران) با حجم جامعه آماری ۱۰۰ نفر در سطح اطمینان ۹۵ درصد یا احتمال خطای ۵ درصد، حجم نمونه برابر ۸۰ نفر محاسبه شد.

در این پژوهش اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشنامه ای مرکب از سئوالات بسته جمع آوری گردیده است. پرسشنامه استفاده شده از سه قسمت تشکیل شده است :

الف) سئوالات زمینه ای: این دسته سئوالات جهت سنجش خصوصیات فردی پاسخگویان در نظر گرفته شد.
ب) پرسشنامه مهارت های ارتباطی: جهت سنجش مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی از پرسشنامه محقق ساخته مشتمل بر ۳۸ گویه بر مبنای مقیاس ۵ درجه ای لیکرت با گزینه های کاملاً مخالفم، مخالفم، تاحدوی موافقم، موافقم و

کاملاً" موافقم که به ترتیب نمره ۱ تا ۵ به آن ها تعلق می گیرد، استفاده گردید. این پرسشنامه دارای ۲ بعد یعنی مهارت های ارتباطی کلامی با ۱۹ گویه (گویه های شماره ۴، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱ و ۳۷) و مهارت های ارتباطی غیر کلامی با ۱۹ گویه (گویه های شماره ۱، ۲، ۳، ۵، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۴، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶ و ۳۸) می باشد. مجموع نمرات هر فرد در هر بعد بیانگر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی در آن بعد می باشد که بین ۱۹ تا ۹۵ می باشد. مجموع نمرات هر آزمودنی در کل پرسشنامه که بین ۳۸ تا ۱۹۰ می باشد بیانگر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی است. پس از تهیه پرسشنامه اعتبار و پایایی آن را باید قبل از انجام مطالعه اصلی سنجید. برای تعیین اعتبار محتوایی صوری، پرسشنامه را در اختیار اساتید راهنما و مشاور قرار دادیم تا مشخص نمایند که گویه ها صرفاً موضوع مورد بررسی را می سنجد یا خیر. پس از آن تعدادی از گویه ها حذف یا تغییر داده شد، سپس پایایی را با استفاده از آزمون مقدماتی بر روی نمونه ای مشابه نمونه اصلی ولی کوچک تر از آن مورد بررسی قرار دادیم. بنابراین پس از تهیه پرسشنامه، تعداد ۴۰ نسخه از آن تکثیر و بوسیله پاسخگویان تکمیل گردید. سپس داده های جمع آوری شده را کدگذاری نموده و با استفاده از نرم افزار کامپیوتری (SPSS) پایایی گویه ها را با استفاده از آزمون پایایی سنج آلفا کرونباخ محاسبه نمودیم که نتایج آن برای کل پرسشنامه و خرده مقیاس های مختلف آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۲. تعیین پایایی پرسشنامه ی مهارت های ارتباطی

مقیاس	تعداد نمونه	تعداد سؤالات	مقدار آلفای کرونباخ
ابعاد مهارت های ارتباطی	۸۰	۴۳	۰/۹۵

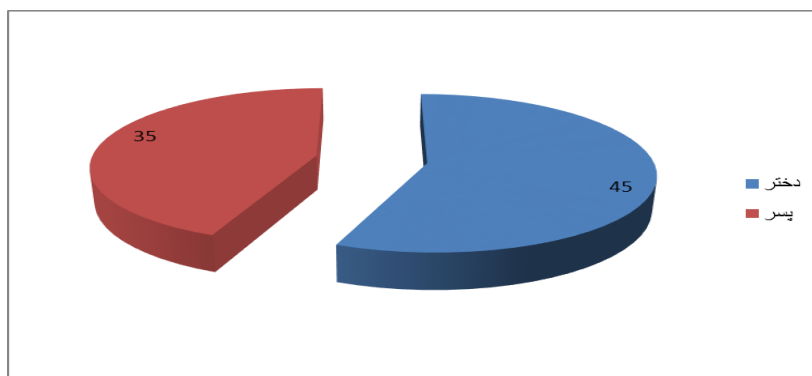
جدول ۳. نتایج سنجش پایایی ابزار اندازه گیری

ردیف	متغیر	تعداد گویه	ضریب آلفا
۱	مهارت های ارتباطی کلامی	۲۲	۰/۹۴
۲	مهارت های ارتباطی غیر کلامی	۲۱	۰/۸۸

روش های آماری تحلیل داده ها بعد از پایان یافتن کار جمع آوری اطلاعات و حذف پرسشنامه های ناقص و بی جواب، سرانجام کار توصیف و تحلیل آماری بر روی ۱۶۰ نسخه پرسشنامه (۸۰ نسخه مربوط به گروه آزمایش در مراحل پیش و پس آزمون و ۸۰ نسخه مربوط به آزمودنی های گروه گواه در مراحل پیش و پس آزمون) انجام گرفت. بر این اساس، پرسشنامه ها مجدداً شماره گذاری شده و اطلاعات هر کدام از آن ها کدگذاری گردید. کد های داده شده به سؤالات پرسشنامه ها وارد کامپیوتر شده و با استفاده از بسته ی نرم افزار کامپیوتری معروف به (SPSS) تحلیل شد. در تحلیل داده ها، ابتدا با استفاده از روش های آمار توصیفی مانند جداول یک و دو بعدی توزیع فراوانی، درصد، میانگین، انحراف استاندارد و نمودار ویژگی های فردی آزمودنی ها و هم چنین متغیر مهارت های ارتباطی و ابعاد آن (مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) توصیف شدند. در سطح آمار استنباطی هر یک از فرضیه های پژوهش با استفاده از روش های پیشرفته آمار استنباطی مانند تحلیل کوواریانس یکطرفه و هم چنین تحلیل کوواریانس چند متغیری دو طرفه مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته ها

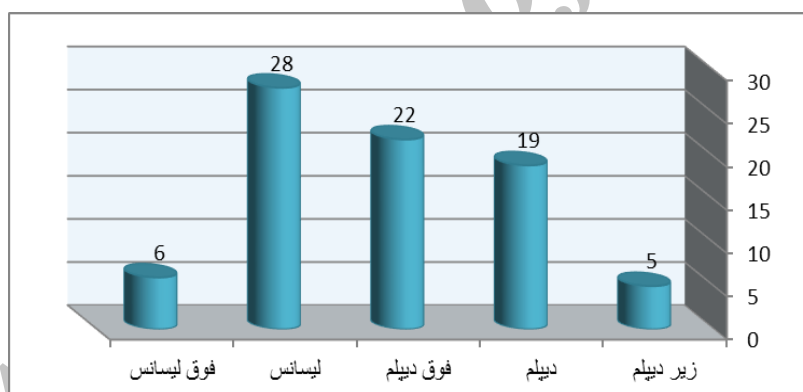
در این بخش هر یک از ویژگی های فردی آزمودنی ها و هم چنین متغیر مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی و هر یک از ابعاد آن (مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) بین گروه گواه و آزمایش با استفاده از روش های آمار توصیفی مانند جداول یک و دو بعدی توزیع فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد و نمودار توصیف و مورد بررسی قرار می گیرد.

نمودار ۱. توزیع فراوانی آزمودنی ها بر حسب جنسیت

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات مادر آن ها

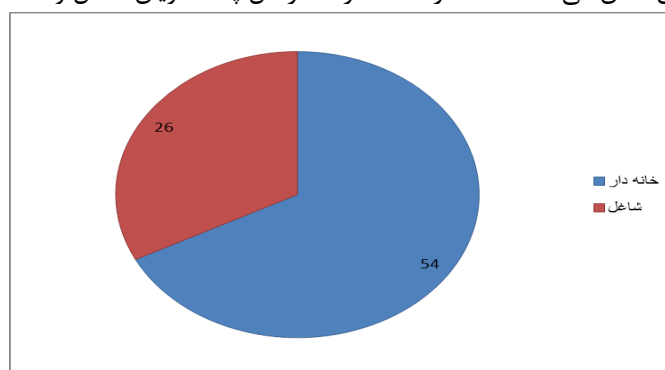
داده های جدول فوق نشان می دهد که میزان تحصیلات مادر ۶/۳ درصد از مادر کل پاسخگویان زیر دیپلم، ۲۳/۸ درصد دیپلم، ۲۷/۵ درصد فوق دیپلم، ۳۵ درصد لیسانس و ۷/۵ درصد فوق لیسانس است و تحصیلات مادر بیشترین درصد آزمودنی ها لیسانس می باشد.

نمودار ۲. توزیع فراوانی آزمودنی ها بر حسب میزان تحصیلات مادر

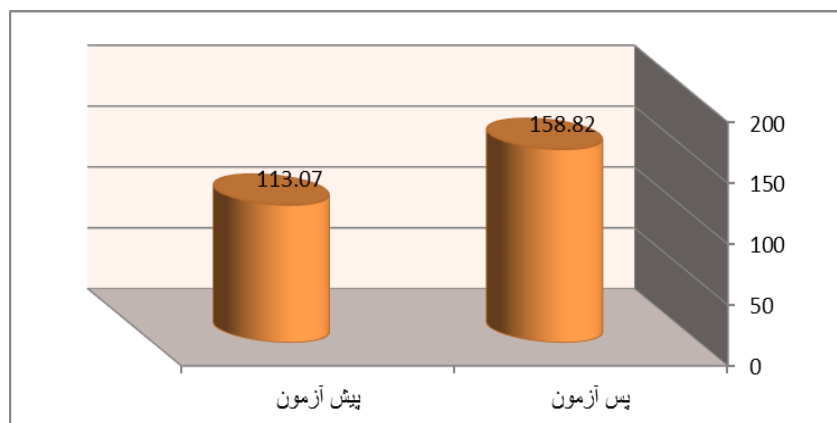
توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت اشتغال مادر آن ها

داده های مندرج در جدول فوق نشان می دهد که مادر ۳۲/۵ درصد از کل پاسخگویان شاغل و ۶۷/۵ درصد خانه دار می باشند.

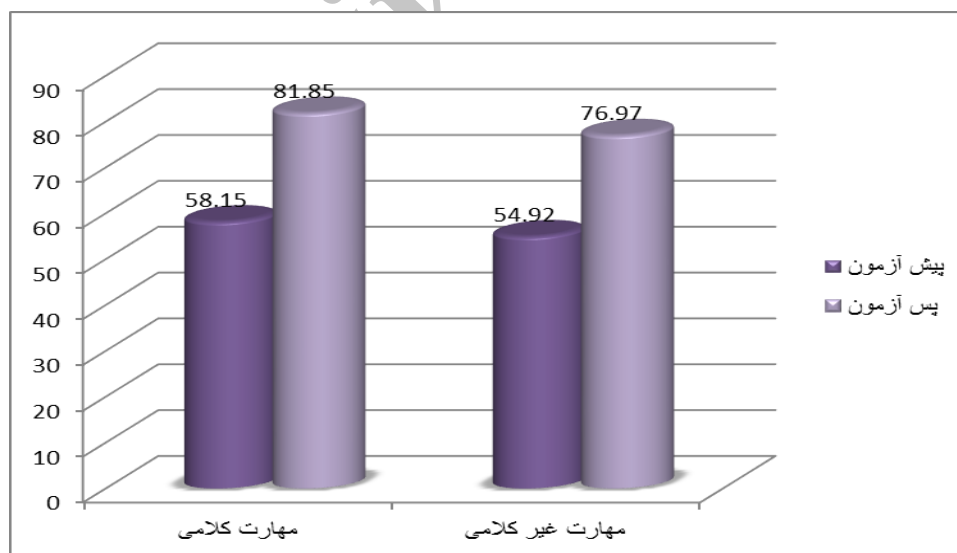
نمودار ۳. توزیع فراوانی آزمودنی ها بر حسب وضعیت اشتغال مادر آن ها

داده‌های نمودار ۴ در ذیل نشان می‌دهد که میانگین متغیر ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی مورد بررسی در مرحله پیش آزمون در آزمودنی های گروه آزمایش ۵۸/۱۵ و در مرحله پس آزمون ۸۱/۸۵ می باشد.

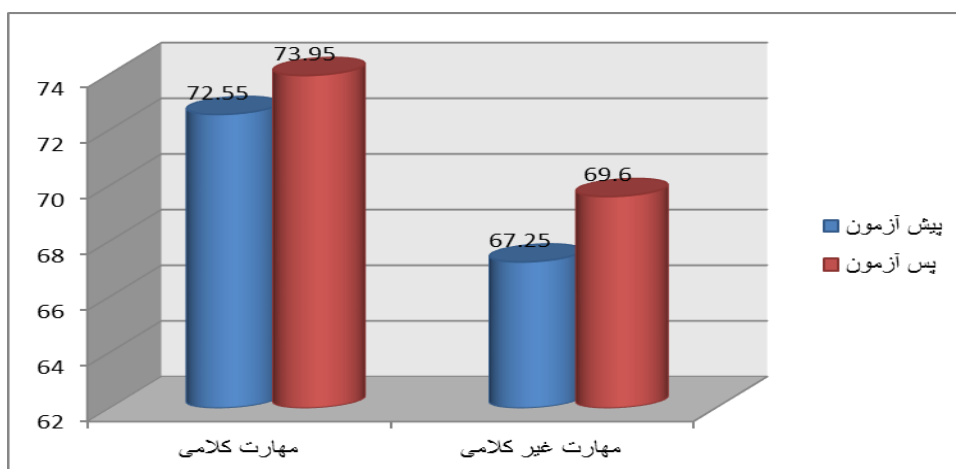

نمودار ۴. مقایسه میانگین نمره ابعاد مهارت های ارتباطی در آزمودنی های گروه آزمایش به تفکیک مراحل پیش و پس آزمون

مطابق داده‌های مندرج در نمودار ۵ در ذیل می توان گفت که میانگین نمره ابعاد مهارت های ارتباطی کلامی در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پیش آزمون ۵۸/۱۵ و در مرحله پس آزمون ۸۱/۸۵ است. میانگین نمره ابعاد مهارت های ارتباطی غیر کلامی در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پیش آزمون ۵۴/۹۲ و در مرحله پس آزمون ۷۶/۹۷ است.

نمودار ۵. مقایسه میانگین ابعاد مهارت های ارتباطی در آزمودنی های گروه آزمایش به تفکیک مراحل پیش و پس آزمون

نمودار ۶. مقایسه میانگین ابعاد مهارت های ارتباطی در آزمودنی های گروه کنترل به تفکیک مراحل پیش و پس آزمون

داده های نمودار ۶ نشان می دهد که میانگین نمره مهارت های ارتباطی کلامی در آزمودنی های گروه کنترل در مرحله پیش آزمون ۷۲/۵۵ و در مرحله پس آزمون ۷۳/۹۵ است. میانگین نمره مهارت های ارتباطی غیر کلامی در آزمودنی های گروه کنترل در مرحله پیش آزمون ۶۷/۲۵ و در مرحله پس آزمون ۶۹/۶ است. فرضیه اول: اثر بخشی آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی موجب بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی آزمودنی های گروه آزمایش نسبت به گروه گواه می شود.

جدول ۴. میانگین نمره پس آزمون مهارت های ارتباطی و ابعاد آن کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش و گواه

گروه	میانگین	انحراف استاندارد
گروه آزمایش	۱۵۸/۸۲	۲۱/۶۲
گروه گواه	۱۴۳/۵۵	۲۰/۷۴
کل	۱۵۱/۱۸	۲۲/۴۱

همانطور که در جدول فوق مشاهده می شود میانگین نمره ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش (تحت آموزش مهارت های ارتباطی) در مرحله پس آزمون بیشتر از آزمودنی های گروه گواه می باشد. برای بررسی اثر معنی دار آموزش ابعاد مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان به عبارت دیگر مقایسه میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش (تحت آموزش مهارت های ارتباطی) و گواه از تحلیل کوواریانس یکطرفه استفاده می شود.

جدول ۵. مقایسه میزان مهارت های ارتباطی و ابعاد آن در کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش و گواه با کنترل نمرات پیش آزمون

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی داری	مجذورات
پیش آزمون	۱۷۶/۴۵	۱	۱۷۶/۴۵	۰/۳۹	۰/۵۳۴	۰/۰۰۵
گروه	۴۳۳۱/۷۶	۱	۴۳۳۱/۷۶	۹/۵۷	۰/۰۰۳	۰/۱۱۱
خطا	۳۴۸۳۵/۲۲	۷۷	۴۵۲/۴	-	-	-
کل	۱۸۶۸۲۹۱	۸۰	-	-	-	-

همانطور که در جدول فوق ملاحظه می شود پس از کنترل اثر پیش آزمون بر اختلاف بین نمره ابعاد میزان مهارت‌های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش و گواه به روش تحلیل کواریانس، F محاسبه شده برای میزان مهارت‌های ارتباطی کودکان پیش دبستانی آزمودنی‌ها گروه آزمایش و گواه برابر با ۹/۵۷ در سطح ($P < /0.03$) معنادار است. بنابراین، می توان گفت که آموزش ابعاد مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی اثر مثبت دارد یا به عبارت دیگر میزان ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش (کودکان پیش دبستانی که مادران آنان تحت آموزش مهارت های ارتباطی به صورت گروهی بوده‌اند) بطور معنی داری بیشتر از آزمودنی ها گروه گواه (کودکان پیش دبستانی که مادران شان آموزش مهارت های ارتباطی را ندیده‌اند) است (مطابق داده های جدول ۵). میزان تاثیر آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی برابر با ۰/۱۱۱ است که نشان می دهد ۱۱/۱ درصد از واریانس مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی توسط آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی تبیین می شود.

مشابه با این یافته ها در تحقیقات امیدیان (۱۳۹۲)، شیرزادی (۱۳۹۲) و بود (۲۰۰۹) به دست آمده است. بررسی و تبیین فرضیه فوق نشان می دهد که روانشناسان معتقدند آن چه کودک را به فراگیری بیشتر و بهتر تشویق می کند، اشتیاق او برای حضور در کلاس درس و اطمینان از آزادی عمل در حین فراگیری است، به این معنی که دانش آموز حضور فعال در کلاس را نوعی آزادی تلقی کرده و این آزادی او را برای حضور در کلاس مشتاق می کند. پژوهشگران دریافتند که بهترین شیوه های آموزشی که می تواند به نحو مؤثری ارتباط بین آموزگار، دانش آموز و مباحث درسی را تداوم بخشد عبارت است از: آموزش گروهی، آموزش مستقیم، آموزش مستقل یا غیروابسته و آموزش ترکیبی یا مختلط. انتخاب هر یک از این شیوه ها بسته به استقبال دانش آموزان و توانایی اجرای صحیح برنامه آموزشی توسط آموزگاران داشته و بهترین ملاک برای تشخیص شکست یا پیروزی طرح، راندمان کاری و فراگیری دانش آموزان است. مهارت های ارتباطی به مجموعه‌ای از توانایی هایی گفته می شود که زمینه سازگاری رفتار مثبت و مفید را فراهم می آورد و این توانایی، فرد را قادر می سازد که ضمن پذیرش مسئولیت های اجتماعی خود، بدون لطمه زدن به خود و دیگران بتواند به شکل مؤثری با خواست، انتظارات و مشکلات روزانه در روابط بین فردی روبرو گردد. تحقیقات نشان می دهد که بسیاری از تعارض هایی که بین افراد پیش می آید ناشی از ارتباطات ضعیف و یا ارتباطات ناقص است. زیرا افراد هفتاد درصد ساعات کارشان را بصورت نوشتن، خواندن، صحبت کردن و یا گوش دادن صرف ارتباطات می کنند. تاثیرات اجتماعی اولیه والدین و شیوه درست رفتار آنها بر منابع روانی فرد تا بزرگسالی ادامه دارد. فرضیه دوم: اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی به مادران موجب بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان گروه آزمایش نسبت به گروه گواه با توجه به سطح تحصیلات مادر آنان می شود.

جدول ۶. میانگین و انحراف معیار متغیرهای وابسته به تفکیک گروه آزمایش و گواه در مرحله پس آزمون بر حسب سطح تحصیلات مادران

متغیرها	تحصیلات مادر	گروه آزمایش			گروه گواه		
		تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار
مهارت ارتباطی کلامی	زیر دیپلم	۱	۸۹	۰	۴	۸۰	۱۲/۰۲
	دیپلم	۱۰	۷۷/۲	۱۱/۴	۹	۷۲/۵۵	۱۱/۰۲
	فوق دیپلم	۱۳	۸۵/۰۷	۱۰/۱۵	۹	۷۶/۷۷	۱۰/۲۴
	لیسانس	۱۴	۸۱/۰۷	۱۳/۴۵	۱۴	۷۱/۵۷	۱۲/۰۳
	فوق لیسانس	۲	۸۶	۱/۴۱	۴	۷۳	۱۲/۲۴
جمع	۴۰	۸۱/۸۵	۱۱/۵۵	۴۰	۷۳/۹۵	۱۱/۲	
زیر دیپلم	۱	۸۲	۰	۴	۷۵/۵	۱۰/۹۶	

۱۰/۳۳	۶۷/۵۵	۹	۹/۲۴	۷۲/۸	۱۰	دیپلم	مهارت ارتباطی غیر کلامی
۸/۷	۷۱/۸۸	۹	۱۰/۴۸	۸۰	۱۳	فوق دیپلم	
۹/۹۹	۶۷/۷۸	۱۴	۱۱/۱۲	۷۵/۷۱	۱۴	لیسانس	
۱۱/۴۴	۶۹/۵	۴	۲/۱۲	۸۴/۵	۲	فوق لیسانس	
۹/۸۴	۶۹/۶	۴۰	۱۰/۳۲	۷۶/۹۷	۴۰	جمع	
۲۲/۸۹	۱۵۵/۵	۴	۲۰/۴۱	۱۷۱	۱	زیر دیپلم	مهارت های ارتباطی
۲۱/۱۸	۱۴۰/۱۱	۹	۲۰/۵۴	۱۵۰	۱۰	دیپلم	
۱۸/۵۸	۱۴۸/۶۶	۹	۲۰/۵۴	۱۶۵/۰۷	۱۳	فوق دیپلم	
۲۱/۷۲	۱۳۹/۳۵	۱۴	۲۴/۲۳	۱۵۶/۷۸	۱۴	لیسانس	
۲۲/۷۸	۱۴۲/۵	۴	۳/۵۳	۱۷۰/۵	۲	فوق لیسانس	
۲۰/۷۴	۱۴۲/۵۵	۴۰	۲۱/۶۲	۱۵۸/۸۲	۴۰	جمع	

بر اساس داد های جدول فوق می توان گفت که میانگین نمره پس آزمون متغیر های وابسته یعنی مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن (مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) در آزمودنی های گروه آزمایش با تحصیلات مادر زیر دیپلم، دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس و فوق لیسانس بیشتر از آزمودنی های گروه گواه با این سطوح تحصیلات مادر می باشد .

جدول ۷. خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس چند متغیری روی نمره های پس آزمون ها با کنترل پیش آزمون های متغیر های وابسته بر حسب سطح تحصیلات مادر آنان

اثر	آزمون	ارزش	مقدار F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	سطح معنی داری	اندازه اثر
تحصیلات مادر	پیلایی -بارتلت	۰/۱۰۸	۰/۹۶۸	۸۰	۱۳۶	۰/۴۶۴	۰/۰۵۴
	لامبدای ویلکز	۰/۸۹۵	۰/۹۶۰	۸۰	۱۳۴	۰/۴۷۰	۰/۰۵۴
	اثر هتلینگ	۰/۱۱۵	۰/۹۵۲	۸۰	۱۳۲	۰/۴۷۷	۰/۰۵۵
	بزرگترین ریشه خطا	۰/۰۸۶	۱/۴۵۷	۴۰	۶۸	۰/۲۲۵	۰/۰۷۹
گروه	پیلایی -بارتلت	۰/۰۹۵	۳/۵۱۵	۲۰	۶۷	۰/۰۳۵	۰/۰۹۵
	لامبدای ویلکز	۰/۰۹۵	۳/۵۱۵	۲۰	۶۷	۰/۰۳۵	۰/۰۹۵
	اثر هتلینگ	۰/۱۰۵	۳/۵۱۵	۲۰	۶۷	۰/۰۳۵	۰/۰۹۵
	بزرگترین ریشه خطا	۰/۱۰۵	۳/۵۱۵	۲۰	۶۷	۰/۰۳۵	۰/۰۹۵
تعامل گروه در تحصیلات مادر	پیلایی -بارتلت	۰/۰۴۲	۰/۳۶۵	۸۰	۱۳۶	۰/۹۳۷	۰/۰۲۱
	لامبدای ویلکز	۰/۹۵۸	۰/۳۵۶	۸۰	۱۳۴	۰/۹۳۹	۰/۰۲۱
	اثر هتلینگ	۰/۰۴۳	۰/۳۴۶	۸۰	۱۳۲	۰/۹۴۲	۰/۰۲۱
	بزرگترین ریشه خطا	۰/۰۳۱	۰/۵۲۷	۴۰	۶۸	۰/۷۱۶	۰/۰۳۰

جدول فوق نتایج تحلیل کوواریانس چند متغیری روی نمره های پس آزمون با کنترل پیش آزمون های متغیر های وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) با توجه به سطح تحصیلات مادر آزمودنی ها نشان می دهد که بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ حداقل یکی از متغیر های وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) اختلاف معناداری وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به تحصیلات

مادر آنان و هم چنین تعامل تحصیلات مادر و گروه اختلاف معناداری وجود ندارد. برای بررسی تفاوت، تحلیل کوواریانس های یکراهه در متن مانکووا روی متغیرهای وابسته انجام شد. نتایج این تحلیل در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. نتایج تحلیل کوواریانس یکراهه در متن مانکووا روی نمره های پس آزمون با کنترل پیش آزمون های متغیرهای وابسته در گروه های آزمایشی و گواه بر حسب سطح تحصیلات مادر آنان

منبع	شاخص ها متغیرهای وابسته	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی داری	مجذور اتا
تحصیلات مادر	مهارت های کلامی	۶۰۴/۴۹۲	۴	۱۵۱/۱۲۳	۱/۱۰۸	۰/۳۶۰	۰/۰۶۱
	مهارت های غیر کلامی	۵۷۴/۶۳۰	۴	۱۴۳/۶۵۷	۱/۳۶۵	۰/۲۵۵	۰/۰۷۴
	مهارت های ارتباطی	۲۳۲۶/۸۶۲	۴	۵۸۱/۷۱۶	۱/۲۴۳	۰/۳۰۱	۰/۰۷۴
گروه	مهارت های کلامی	۸۰۳/۵۴۴	۱	۸۰۳/۵۴۴	۵/۸۹۱	۰/۰۱۸	۰/۰۸
	مهارت های غیر کلامی	۷۴۳/۸۷۶	۱	۷۴۳/۸۷۶	۷/۰۶۷	۰/۰۱	۰/۰۹۴
	مهارت های ارتباطی	۳۰۹۳/۶۹۰	۱	۳۰۹۳/۶۹۰	۶/۶۰۸	۰/۰۱۲	۰/۰۸۹
تعامل گروه در تحصیلات مادر	مهارت های کلامی	۱۱۵/۳۴۴	۴	۲۸/۸۳۶	۰/۲۱۱	۰/۹۳۱	۰/۰۱۲
	مهارت های غیر کلامی	۱۱۳/۳۳۶	۴	۲۸/۳۳۴	۰/۲۶۹	۰/۸۹۷	۰/۰۱۶
	مهارت های ارتباطی	۴۳۲/۶۵۰	۴	۱۰۸/۱۶۲	۰/۲۳۱	۰/۹۲۰	۰/۰۱۳

نتایج مندرج در جدول ۸ نشان می دهد که بین آزمودنی های گروه آزمایش و گواه از نظر متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) تفاوت معنی داری وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از نظر متغیر مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به تحصیلات مادر و هم چنین تعامل بین دو متغیر تحصیلات مادر در گروه تفاوت معنی داری در سطح آلفای ۰/۰۵ وجود ندارد. مشابه با این یافته ها در تحقیقات محمدی (۱۳۹۱)، مقتدایی (۱۳۹۱) و هابسون (۲۰۱۲) به دست آمده است. بررسی و تبیین فرضیه فوق نشان می دهد که مهارتهای ارتباطی، مهارت هایی است که افراد با یادگیری آنها می توانند روابط خود را با یکدیگر بهبود بخشند.

این مهارت ها شامل مهارت خودآگاهی و همدلی، کنترل هیجانات منفی و مدیریت استرس، گوش دادن فعال و اصول طلایی ارتباط، مهارت حل مسأله و ابراز وجود میباشد که همگی جزءمهارت های زندگی بشمار می روند الگوهای ارتباطی خانواده یا شیوه بیان افکار و احساسات اعضای آن، از نشانه های مهم و موثر در عملکرد خانواده می باشد. از عوامل مهم در بهداشت روان انسان ها توانایی برقراری یک ارتباط مناسب با دیگران است. در یک ارتباط مناسب، اطلاعات شناختی و هیجانی به نحو صحیح بین انسان ها جریان می یابد و موجب رشد فردی و اجتماعی می گردد. اگر بخواهیم برای فردی کار مثبتی انجام دهیم باید نیازهای او را در نظر بگیریم. انسان ها نیاز دارند که افکار و احساسات خود را بیان نمایند و بدانند به آنها گوش فرا داده می شود و جدی گرفته می شوند. ارتباط مناسب می تواند منبع مهمی از حمایت های خانوادگی و اجتماعی را برای فرد به فراهم آورد.

فرضیه سوم: اثر بخشی آموزش ابعاد مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی موجب بهبود مهارت های ارتباطی کودکان گروه آزمایش نسبت به گروه گواه با توجه به وضعیت اشتغال مادر آنان می شود.

جدول ۹. میانگین و انحراف معیار متغیرهای وابسته به تفکیک گروه آزمایش و گواه در مرحله پس آزمون بر حسب وضعیت اشتغال مادران

متغیرها	وضعیت اشتغال مادر	گروه آزمایش			گروه گواه		
		تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار
مهارت ارتباطی کلامی	شاغل	۱۲	۷۸/۶۶	۱۲/۷۶	۱۴	۷۵/۳۵	۱۲/۲۷
	خانه دار	۲۸	۸۳/۲۱	۱۰/۹۶	۲۶	۷۳/۱۹	۱۰/۷۵
	جمع	۴۰	۸۱/۸۵	۱۱/۵۵	۴۰	۷۳/۹۵	۱۱/۲
مهارت ارتباطی غیر کلامی	شاغل	۱۲	۷۴/۶۶	۱۱/۷۲	۱۴	۷۰	۱۰/۸۲
	خانه دار	۲۸	۷۷/۹۶	۹/۷۲	۲۶	۶۹/۳۸	۹/۴۹
	جمع	۴۰	۷۶/۹۷	۱۰/۳۲	۴۰	۶۹/۶	۹/۸۴
مهارت های ارتباطی	شاغل	۱۲	۱۵۳/۳۳	۲۴/۲	۱۴	۱۴۵/۳۵	۲۲/۸
	خانه دار	۲۸	۱۶۱/۱۷	۲۰/۴۲	۲۶	۱۴۲/۵۷	۱۹/۹۴
	جمع	۴۰	۱۵۸/۸۲	۲۱/۶۲	۴۰	۱۴۳/۵۵	۲۰/۷۴

جدول ۹ بیانگر میانگین و انحراف معیار متغیرهای مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن (مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) به تفکیک گروه آزمایش و گواه در مرحله پس آزمون بر حسب وضعیت اشتغال مادر آزمودنی ها می باشد. براساس داد های این جدول می توان گفت که میانگین نمره پس آزمون متغیرهای وابسته یعنی مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن (مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) در آزمودنی های گروه آزمایش با وضعیت اشتغال مادر شاغل و خانه دار بیشتر از آزمودنی های گروه گواه با وضعیت اشتغال شاغل و خانه دار می باشد .

جدول ۱۰ خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس چند متغیری روی نمره های پس آزمون ها با کنترل پیش آزمون های متغیرهای وابسته بر حسب وضعیت اشتغال مادر آنان

اثر	آزمون	ارزش	مقدار F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	سطح معنی داری	اندازه اثر
وضعیت اشتغال مادر	پیلایی-بارتلت	۰/۰۸۸	۳/۵۲۶	۲	۷۳	۰/۰۳۵	۰/۰۸۸
	لامبدای ویلکز	۰/۹۱۲	۳/۵۲۶	۲	۷۳	۰/۰۳۵	۰/۰۸۸
	اثر هتلینگ	۰/۰۹۷	۳/۵۲۶	۲	۷۳	۰/۰۳۵	۰/۰۸۸
	بزرگترین ریشه خطا	۰/۰۹۷	۳/۵۲۶	۲	۷۳	۰/۰۳۵	۰/۰۸۸
گروه	پیلایی-بارتلت	۰/۰۰۷	۰/۲۴۸	۲	۷۳	۰/۷۸۱	۰/۰۰۷
	لامبدای ویلکز	۰/۹۹۳	۰/۲۴۸	۲	۷۳	۰/۷۸۱	۰/۰۰۷
	اثر هتلینگ	۰/۰۰۷	۰/۲۴۸	۲	۷۳	۰/۷۸۱	۰/۰۰۷
	بزرگترین ریشه خطا	۰/۰۰۷	۰/۲۴۸	۲	۷۳	۰/۷۸۱	۰/۰۰۷
تعامل گروه در وضعیت اشتغال مادر	پیلایی-بارتلت	۰/۰۴۰	۱/۵۱۲	۲	۷۳	۰/۲۲۷	۰/۰۴۰
	لامبدای ویلکز	۰/۹۶۰	۱/۵۱۲	۲	۷۳	۰/۲۲۷	۰/۰۴۰
	اثر هتلینگ	۰/۰۴۱	۱/۵۱۲	۲	۷۳	۰/۲۲۷	۰/۰۴۰
	بزرگترین ریشه خطا	۰/۰۴۱	۱/۵۱۲	۲	۷۳	۰/۲۲۷	۰/۰۴۰

نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری روی نمره های پس آزمون با کنترل پیش آزمون های متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) با توجه به وضعیت اشتغال مادر آزمودنی هادر

جدول فوق نشان می‌دهد که بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ حداقل یکی از متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) اختلاف معناداری در سطح $(P < 0.05)$ وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به وضعیت اشتغال مادر و هم چنین تعامل اشتغال مادر در گروه اختلاف معناداری در سطح آلفای ۰/۰۵ وجود ندارد. برای بررسی تفاوت، تحلیل کوواریانس های یکراهه در متن مانکووا روی متغیرهای وابسته انجام شد. نتایج این تحلیل در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۱ نتایج تحلیل کوواریانس یکراهه در متن مانکووا روی نمره های پس آزمون با کنترل پیش آزمون های متغیرهای وابسته در گروه

های آزمایشی و گواه بر حسب وضعیت اشتغال مادر آنان

منبع	شاخص ها متغیرهای وابسته	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معنی داری	مجزورا تا
اشتغال مادر	مهارت های کلامی	۶۱۴/۵۵۳	۱	۶۱۴/۵۵۳	۴/۶۲۶	۰/۰۳۵	۰/۰۵۹
	مهارت های غیر کلامی	۶۸۲/۲۳۴	۱	۶۸۲/۲۳۴	۶/۴۸۰	۰/۰۱۳	۰/۰۸۱
	مهارت های ارتباطی	۲۵۹۱/۸۰۶	۱	۲۵۹۱/۸۰۶	۵/۶۰۷	۰/۰۲۱	۰/۰۷۰
گروه	مهارت های کلامی	۱۶/۹۹۴	۱	۱۶/۹۹۴	۰/۱۲۸	۰/۷۲۲	۰/۰۰۲
	مهارت های غیر کلامی	۳۰/۰۷۴	۱	۳۰/۰۷۴	۰/۲۸۶	۰/۵۹۵	۰/۰۰۴
	مهارت های ارتباطی	۹۲/۲۸۲	۱	۹۲/۲۸۲	۰/۲۰۰	۰/۶۵۶	۰/۰۰۳
تعامل گروه در وضعیت اشتغال مادر	مهارت های کلامی	۱۷۳/۷۱۴	۱	۱۷۳/۷۱۴	۱/۳۰۸	۰/۲۵۷	۰/۰۱۷
	مهارت های غیر کلامی	۴۵/۸۲۵	۱	۴۵/۸۲۵	۰/۴۳۵	۰/۵۱۱	۰/۰۰۶
	مهارت های ارتباطی	۳۹۷/۹۸۲	۱	۳۹۷/۹۸۲	۰/۸۶۱	۰/۳۵۶	۰/۰۱۲

نتایج تحلیل کوواریانس یکراهه در متن مانکووا روی نمره های پس آزمون با کنترل پیش آزمون های متغیرهای وابسته در گروه های آزمایشی و گواه بر حسب وضعیت اشتغال مادر آنان مندرج در جدول ۱۱ نشان می‌دهد که بین آزمودنی های گروه آزمایش و گواه از نظر متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) تفاوت معنی داری وجود دارد اما اختلاف مشاهده شده بین میانگین نمره متغیرهای وابسته یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی و مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه های آزمایشی و گواه با توجه به اشتغال مادر و هم چنین تعامل بین دو متغیر اشتغال مادر در گروه در سطح آلفای ۰/۰۵ معنی دار نیستند. زیرا سطوح معنی داری بدست آمده از ۰/۰۵ بزرگتر می‌باشد.

برای بررسی تفاوت، تحلیل کوواریانس های یک طرفه در متن مانکووا روی متغیرهای وابسته انجام شد. نتایج تحلیل کوواریانس یک طرفه در متن مانکووا روی نمره های پس آزمون با کنترل پیش آزمون های متغیرهای وابسته در گروه های آزمایشی و گواه بر حسب وضعیت اشتغال مادر آنان نشان داد که بین آزمودنی های گروه آزمایش و گواه از نظر متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) تفاوت معنی داری وجود دارد اما اختلاف مشاهده شده بین میانگین نمره متغیرهای وابسته یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی و مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه های آزمایشی و گواه با توجه به اشتغال مادر و هم چنین تعامل بین دو متغیر اشتغال مادر در گروه در سطح آلفای ۰/۰۵ معنی دار نیستند. زیرا سطوح معنی داری بدست آمده از ۰/۰۵ بزرگتر می‌باشد. مشابه با این یافته ها در تحقیقات صادقی (۱۳۹۲)، شریفی (۱۳۹۱) و توماس (۲۰۱۲) به دست آمده است. بررسی و تبیین فرضیه فوق نشان می‌دهد که یکی از فواید آموزش گروهی این است که نظرات فراوانی با این تکنیک جمع آوری می‌شود داشتن محیطی آزاد برای

بیان نظرات باعث می شود فراگیران درگیر بحث شوند که این خود در افراد ایجاد خلاقیت می کند. افراد در مورد خودشان احساس خوبی پیدا می کنند و با اعتماد به نفس در جلسات شرکت می کنند. افزایش عزت نفس باعث می شود. فراگیران مسئولیت خود را در قبال محتوی آموزشی و آموزش دهنده بپذیرند. همچنین بحث گروهی فعالیتی فراگیر محور است. ایده ها و تجارب فراگیران در هنگام بحث مطرح شده و به این ترتیب منجر به مشارکت و چالش افزوده می شود" در واقع مشارکت آنها منجر به ایجاد احساس تعهد می گردد. در تدریس به روش گروهی فراگیران علاوه بر فراگیری دانش، به تمرین مهارت های اجتماعی نیز می پردازند آن ها یاد می گیرند تا خوب گوش دهند، به دیگران احترام بگذارند، با نظرات مخالف مواجه شوند، اظهار نظر کنند و مزیت دیگر در بکارگیری این روش بهره بردن از نوعی انرژی به نام سینرژی یا هم افزایی است که در کار گروهی حاصل می شود و می تواند بازده یادگیری را بالا ببرد. روش بحث گروهی روشی سنجیده و منظم در باره ی موضوعی خاص است که مورد علاقه ی فراگیران است. در این روش فاصله ی ارتباطی بین افراد کم شده واز آنجا که زبان هم را بهتر می فهمند این امر یادگیری را برای آنان آسان تر می کند. همچنین آموزش گروهی بهترین وسیله برای تبدیل تئوری به عمل است که می توان با استفاده از تشکیل گروههای کوچک دامنه وسیعی از شبیه سازی و فعالیت های ایفای نقش را به منظور توسعه انواع مهارت ها به کار گرفت. نکته بسیار مهم دیگر هزینه اثر بخشی آن است که بهینه و متعادل می باشد.

بحث و نتیجه گیری

مطالعه حاضر که به منظور اثر بخشی نقش آموزش مادران در دوره پیش دبستانی و تاثیر آن بر بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی فرزندان آنان شهر بوشهر انجام شده است، پس از طی مراحل مقدماتی و مرور ادبیات پژوهش، فرضیات آن تدوین گردید، و سپس اطلاعات مورد نیاز جهت آزمون این فرضیات از طریق پرسشنامه محقق ساخته مهارت های ارتباطی از یک نمونه ۸۰ نفری (۴۰ نفر گروه آزمایش و ۴۰ نفر گروه گواه) از کودکان پیش دبستانی شهر بوشهر که به شیوه نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و گواه توزیع شده بودند، جمع آوری و با استفاده از روش های آمار استنباطی مانند تحلیل کواریانس یکطرفه (آنکوا)، تحلیل کواریانس چند متغیری (مانکوا) دو طرفه مورد بررسی قرار گرفت و به نتایج زیر دست یافت:

داده های نمودار ۱ نشان می دهد که ۵۶/۳ درصد از کل آزمودنی دختر و ۴۳/۸ درصد بقیه پسر می باشند. داده های نمودار ۲ نشان می دهد که میزان تحصیلات مادر ۶/۳ درصد از مادر کل پاسخگویان زیر دیپلم، ۲۳/۸ درصد دیپلم، ۲۷/۵ درصد فوق دیپلم، ۳۵ درصد لیسانس و ۷/۵ درصد فوق لیسانس است و تحصیلات مادر بیشترین درصد آزمودنی ها لیسانس می باشد. نمودار ۳ نشان می دهد که مادر ۳۲/۵ درصد از کل پاسخگویان شاغل و ۶۷/۵ درصد خانه دار می باشند. داده های نمودار ۴ نشان می دهد که میانگین متغیر مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی مورد بررسی در مرحله پیش آزمون در آزمودنی های گروه آزمایش ۵۸/۱۵ و در مرحله پس آزمون ۸۱/۸۵ می باشد. بر اساس داده های نمودار ۵ می توان گفت که میانگین متغیر مهارت های ارتباطی در کودکان پیش دبستانی مورد بررسی در مرحله پیش آزمون در آزمودنی های گروه گواه ۱۳۹/۸ و در مرحله پس آزمون ۱۴۳/۵۵ می باشد. داده های نمودار ۵ نشان می دهد که میانگین نمره مهارت های ارتباطی کلامی در آزمودنی های گروه کنترل در مرحله پیش آزمون ۷۲/۵۵ و در مرحله پس آزمون ۷۳/۹۵ است. میانگین نمره مهارت های ارتباطی غیر کلامی در آزمودنی های گروه کنترل در مرحله پیش آزمون ۶۷/۲۵ و در مرحله پس آزمون ۶۹/۶ است. مطابق داده های مندرج در نمودار ۶ میتوان گفت که میانگین نمره مهارت های ارتباطی کلامی در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پیش آزمون ۵۸/۱۵ و در مرحله پس آزمون ۸۱/۸۵ است. میانگین نمره مهارت های ارتباطی غیر کلامی در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پیش آزمون ۵۴/۹۲ و در مرحله پس آزمون ۷۶/۹۷ است.

فرضیه اول: اثر بخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی و ابعاد آن به مادران در کودکان پیش دبستانی موجب بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان آزمودنی‌های گروه آزمایش نسبت به گروه گواه می شود. جهت پاسخگویی به این فرضیه تحلیل کوواریانس یکطرفه محاسبه شد که نتیجه حاصل از آن نشان می‌دهد که جهت اثر بخشی معنی دار آموزش مهارت های ارتباطی به مادران بر میزان مهارت های ارتباطی کودکان به عبارت دیگر مقایسه میزان ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش (تحت آموزش مهارت های ارتباطی) و گواه از تحلیل کوواریانس یکطرفه استفاده شد. نتایج تحلیل کوواریانس یکطرفه نشان داد که پس از کنترل اثر پیش آزمون بر اختلاف بین نمره میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش و گواه به روش تحلیل کواریانس، F محاسبه شده برای میزان ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی آزمودنی ها گروه آزمایش و گواه برابر با ۹/۵۷ در سطح $(P > /۰۰۳)$ معنا دار است. بنابراین، می‌توان گفت که آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی اثر مثبت دارد یا به عبارت دیگر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش (کودکان پیش دبستانی که مادران آنان تحت آموزش مهارت های ارتباطی به صورت گروهی بوده‌اند) بطور معنی داری بیشتر از آزمودنی ها گروه گواه (کودکان پیش دبستانی که مادران شان آموزش مهارت های ارتباطی را ندیده اند) است. میزان تاثیر آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی برابر با ۰/۱۱۱ است که نشان می دهد ۱۱/۱ درصد از واریانس مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی توسط آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی تبیین می شود.

این فرضیه در سطح بالایی مورد تایید قرار گرفت و نشان داد که اثر بخشی آموزش ابعاد کلامی و غیر کلامی مهارت‌های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی بر میزان مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی اثر مثبت دارد یا به عبارت دیگر میزان مهارت‌های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه آزمایش (کودکان پیش دبستانی که مادران آنان تحت آموزش مهارت های ارتباطی به صورت گروهی بوده‌اند) بطور معنی داری بیشتر از آزمودنی ها گروه گواه (کودکان پیش دبستانی که مادران شان آموزش مهارت های ارتباطی را ندیده‌اند) است، بدین خاطر باید پیش دبستانی ها، خانواده ها و مسئولین به مقوله آموزش گروهی مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی که موجب بهبود مهارت های ارتباطی کودکان می شود، به عنوان یکی از مولفه های اثرگذار توجه دقیق تر و موشکافانه تری داشته باشند و از طریق راهکارهای سنجیده و متناسب هر چه بیشتر میزان مهارت های ارتباطی کودکان را ارتقاء دهند.

فرضیه دوم: اثر بخشی آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی موجب بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان گروه آزمایش نسبت به گروه گواه با توجه به سطح تحصیلات مادر آنان می شود. جهت پاسخگویی به این فرضیه تحلیل کوواریانس چند متغیری دو راهه (مانکوا) محاسبه شد که نتیجه حاصل از آن نشان می‌دهد که بین گروه‌های آزمایشی و گواه از لحاظ حداقل یکی از متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) اختلاف معناداری وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به تحصیلات مادر آنان و هم چنین تعامل تحصیلات مادر و گروه اختلاف معناداری وجود ندارد. برای بررسی تفاوت، تحلیل کوواریانس های یکراهه در متن مانکوا روی متغیرهای وابسته انجام شد. نتایج این تحلیل نشان داد که بین آزمودنی های گروه آزمایش و گواه از نظر متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) تفاوت معنی داری وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از نظر متغیر مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به تحصیلات مادر و هم چنین تعامل بین دو متغیر تحصیلات مادر در گروه تفاوت معنی داری در سطح آلفای ۰/۰۵ وجود ندارد. مشابه با این یافته ها در تحقیقات محمدی (۱۳۹۱)، مقتدایی (۱۳۹۱) و هابسون (۲۰۱۲) به دست آمده است. این فرضیه در

سطح بالایی مورد تایید قرار گرفت و نشان داد که بین آزمودنی های گروه آزمایش و گواه از نظر متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) تفاوت معنی داری وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از نظر متغیر مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به تحصیلات مادر و هم چنین تعامل بین دو متغیر تحصیلات مادر در گروه تفاوت معنی داری وجود ندارد.

این فرضیه در سطح بالایی مورد تایید قرار گرفت و نشان داد که بین آزمودنی های گروه آزمایش و گواه از نظر متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) تفاوت معنی داری وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از نظر متغیر مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به تحصیلات مادر و هم چنین تعامل بین دو متغیر تحصیلات مادر در گروه تفاوت معنی داری وجود ندارد، بدین خاطر باید پیش دبستانی ها، خانواده ها و مسئولین به مقوله آموزش گروهی مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی که موجب بهبود مهارت های ارتباطی کودکان با توجه به سطح تحصیلات مادر می شود، به عنوان یکی از مولفه های اثرگذار توجه آیندنگرانه تری داشته باشند و از طریق اعمال برنامه های بلندمدت و کارشناسانه تر و استفاده صحیح از تحصیلات خود هر چه بیشتر میزان مهارت های ارتباطی کودکان را ارتقا دهند.

فرضیه سوم: اثر بخشی آموزش مهارت های ارتباطی به مادران کودکان پیش دبستانی موجب بهبود ابعاد مهارت های ارتباطی کودکان گروه آزمایش نسبت به گروه گواه با توجه به وضعیت اشتغال مادر آنان می شود.

جهت پاسخگویی به این فرضیه تحلیل کوواریانس چند متغیری دو راهه (مانکوا) محاسبه شد که نتیجه حاصل از آن نشان می دهد که بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ حداقل یکی از متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) اختلاف معناداری در سطح $(P > /0.05)$ وجود دارد اما بین گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی با توجه به وضعیت اشتغال در مادر و هم چنین تعامل اشتغال مادر در گروه اختلاف معناداری در سطح آلفای 0.05 وجود ندارد. برای بررسی تفاوت، تحلیل کوواریانس های یکراهه در متن مانکوا روی متغیرهای وابسته انجام شد. نتایج تحلیل کوواریانس یکراهه در متن مانکوا روی نمره های پس آزمون با کنترل پیش آزمون های متغیرهای وابسته در گروه های آزمایشی و گواه بر حسب وضعیت اشتغال مادر آنان نشان داد که بین آزمودنی های گروه آزمایش و گواه از نظر متغیرهای وابسته (مهارت های ارتباطی و هر یک از ابعاد آن یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی) تفاوت معنی داری وجود دارد اما اختلاف مشاهده شده بین میانگین نمره متغیرهای وابسته یعنی مهارت های ارتباطی کلامی و غیر کلامی و مهارت های ارتباطی کودکان پیش دبستانی گروه های آزمایشی و گواه با توجه به اشتغال مادر و هم چنین تعامل بین دو متغیر اشتغال مادر در گروه در سطح آلفای 0.05 معنی دار نیستند. زیرا سطوح معنی داری بدست آمده از 0.05 بزرگتر می باشد. مشابه با این یافته ها در تحقیقات صادقی (۱۳۹۲)، شریفی (۱۳۹۱) و توماس (۲۰۱۲) به دست آمده است. بررسی و تبیین فرضیه فوق نشان می دهد که یکی از فواید آموزش گروهی این است که نظرات فراوانی با این تکنیک جمع آوری می شود داشتن محیطی آزاد برای بیان نظرات باعث می شود فراگیران درگیر بحث شوند که این خود در افراد ایجاد خلاقیت می کند. افراد در مورد خودشان احساس خوبی پیدا می کنند و با اعتماد به نفس در جلسات شرکت می کنند. افزایش عزت نفس باعث می شود. فراگیران مسئولیت خود را درقبال محتوی آموزشی و آموزش دهنده بپذیرند.

منابع

اصغری نکاح، جاسم. ۱۳۸۹، بررسی تاثیر مداخله ی بازی درمانی عروسکی بر مهارت های ارتباطی کودکان مبتلا به اختلالات فراگیر رشد. مجله علمی پزشکی، دوره ۵۰، شماره ۵۱.

اصلانی، بهنام. ۱۳۸۳. بررسی نقش مهارت های ارتباطی بر کارآیی خانوادگی دانشجویان متأهل به بررسی نقش مهارت های ارتباطی در کارآیی خانواده. پژوهشهای روان شناختی، دوره ۴، شماره ۳. امیری، بهادر. ۱۳۹۱. تعیین همبستگی هوش فرهنگی با تعامل اجتماعی در پرستاران شاغل شهر مشهد. مجله اندیشه و رفتار، دوره ۶، شماره ۳. بریم نژاد، عباس. ۱۳۹۰. بررسی تأثیر آموزش گروهی و انفرادی بر پی گیری درمان و میزان بروز عوارض در بیماران مصرف کننده وارفارین بعد از تعویض دریچه قلب، مجله تربیتی و روانشناسی، دوره ۲۲، شماره ۲۱. جعفری، طاهره. ۱۳۸۸. بررسی اثر بخشی آموزش مهارت های ارتباطی زوجین پیش از ازدواج بر افزایش رضایت زناشویی زوجین پس از ازدواج. مجله تازه ها و پژوهش های مشاوره دوره ۲۱، شماره ۲۰. جعفری، طاهره. ۱۳۸۸. بررسی اثر بخشی آموزش مهارت های ارتباطی زوجین پیش از ازدواج بر افزایش رضایت زناشویی زوجین پس از ازدواج. مجله تازه ها و پژوهش های مشاوره دوره ۲۱، شماره ۲۰. سرمد، غلامعلی. ۱۳۸۷. روابط انسانی در سازمان های آموزشی. تهران: نشر سمت. صادقی، اکبر. ۱۳۹۲. بررسی نقش تعامل زوجین در کاربرد مهارت های ارتباطی بر اساس مشاهده تعامل های زوجین مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران. سال سیزدهم، شماره ۳. محمدی، مسلم. ۱۳۹۱. مقایسه تأثیر دو شیوه آموزش گروهی و آموزش انفرادی بر آگاهی و اضطراب بیماران بستری جهت آنژیوگرافی عروق کرونر. دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، دوره ۳۷، شماره های ۳۵ و ۳۶. مقتدایی، کاظم. ۱۳۹۱. بررسی اثربخشی آموزش گروهی شناخت درمانی مبتنی بر ذهن آگاهی بر علایم جسمی زنان مبتلا به نشانگان روده تحریک پذیر. دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، دوره ۳۷، شماره های ۳۵ و ۳۶.

Bood, kun. (2009). The importance of social relationships, only the angles Routledge (pp. 20-47). New York: W. H. Freeman.
Habson, sing. (2012). The importance of critical thinking in education . New York: Routledge (pp. 23-17).
Toumas, hik. (2012). Human relations in educational organizations , critical thinking, and education. New York: Routledge.